

ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ЗАХИСТУ ПРИБЕРЕЖНИХ ЗАХИСНИХ СМУГ В МЕЖАХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

Барна І.М.

Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка,
м. Тернопіль

Історія багатьох цивілізацій, етнічних спільнот чи держав пов'язана із природними водоймами чи водотоками, а їхній соціально-економічний поступ детермінований станом водних ресурсів. За свідченнями істориків перші поселення виникали вздовж берегів природних водойм. Для усіх людських колективів важливою складовою життєзабезпечення виступали водні ресурси, які визначали тип природокористування, особливості побутування, спеціалізації господарства, національне меню, засоби пересування, топоніміку, акваскладову фольклору та навіть екологічні табу через боязнь водної стихії чи вияв особливої шани до мешканців водойм. Екофільні підходи до освоєння та експлуатації водних ресурсів прямо корелюють із тривалістю існування етносів чи держав, їхньою демографією.

Розвиток технологій дещо зменшив залежність людей від водних ресурсів, проте чисельне зростання населення зумовило техногенне навантаження на них. Як наслідок у гідросфері сформувалися екологічні проблеми, обумовлені втратою стійкості до антропогенного впливу, погіршенні екологічного стану водних ресурсів через втрату здатності до самоочищення, самовідновлення та саморегуляції внаслідок вичерпності екологічного потенціалу водойми чи водотоку. Розв'язання таких проблем потребувало реалізації невідкладних рішень, серед яких – встановлення прибережних захисних смуг на берегах водних об'єктів.

Згідно ст. 88 Водного кодексу України, створення прибережних захисних смуг переслідує природоохоронну мету, реалізація якої запобігала б забрудненню, засміченню водних об'єктів, сприяючи збереженню їх водності вздовж річок, морів і навколо озер, водосховищ та інших водойм, що сукупно забезпечило б охорону поверхневих водних об'єктів [1]. Для цього виділяються земельні ділянки в межах водоохоронних зон, які за площею можуть значно відрізнятися від прибережних захисних смуг (ПЗС).

Водним кодексом України передбачено і методику визначення ширини ПЗС. Іншими нормативно-правовими засадами водоохоронних обмежень у зоні населених пунктів є: Положення Земельного кодексу України від 25.10.2001 за № 2768-III; Постанови Кабінету Міністрів України від 08.05.1996 за № 486 «Про затвердження Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них», «Про затвердження порядку здійснення державного моніторингу вод».

Прибережні захисні смуги встановлюються по берегах річок та навколо водойм уздовж урізу води (у меженний період) шириною: для малих річок, струмків і потічків, а також ставків площею менше 3 гектарів - 25 метрів; для середніх річок, водосховищ на них та ставків площею більше 3 гектарів - 50 метрів; для великих річок, водосховищ на них та озер - 100 метрів [1].

Водним кодексом України (ВКУ) за площею басейну річки поділяються на: малі – менше 2 тис. км²; середні – 2-50 тис. км²; великі річки – понад 50 тис. км². У підсумку, віднесення водного об'єкту до певної категорії за площею басейну визначає ширину ПЗС.

Важливим також є врахування крутизни схилів берегової лінії, зокрема, якщо крутизна схилів перевищує три градуси, мінімальна ширина прибережної захисної смуги подвоюється. Обов'язковою вимогою згаданої статті Водного кодексу є те, що ПЗС встановлюються на земельних ділянках всіх категорій земель, крім земель морського транспорту. Однак, на практиці можемо спостерігати факти розорювання земельних ділянок впритул до берегу водних об'єктів (рис. 1).

Подібна ситуація унеможливується статтею 89 Водного кодексу України, яка регламентує ведення господарської діяльності в межах ПЗС. Насамперед встановлюючи, що ПЗС є природоохоронною територією з режимом обмеженої господарської діяльності.

Рис. 1. Піддані розорюванню прибережні ділянки р. Серет в околицях населеного пункту

Об'єкти, які знаходяться у прилежній смузі, можуть експлуатуватися, якщо при цьому не порушується їх режим [1]. У прибережних захисних смугах уздовж річок, навколо водойм та на островах забороняється (ст. 89 Водного кодексу України і ст. 61 Земельного кодексу України): 1) розорювання земель (крім підготовки ґрунту для залуження і залісення), а також садівництво та городництво; 2) зберігання та застосування пестицидів і добрив; 3) влаштування літніх таборів для худоби; 4) будівництво будь-яких споруд (крім гідротехнічних, навігаційного призначення, гідрометричних та лінійних), у тому числі баз відпочинку, дач, гаражів та стоянок автомобілів; 5) миття та обслуговування транспортних засобів і техніки; 6) влаштування звалищ сміття, гноєсховищ, накопичувачів рідких і твердих відходів виробництва, кладовищ, скотомогильників, полів фільтрації тощо [1, 2].

Землі прибережних захисних смуг перебувають у державній та комунальній власності та можуть надаватися в користування лише для цілей, визначених ВКУ. У межах існуючих населених пунктів прибережна захисна смуга встановлюється з урахуванням містобудівної документації [1].

Прибережні захисні смуги встановлюються за окремими проєктами землеустрою. Проєкти землеустрою щодо встановлення меж прибережних захисних смуг (з установленою в них пляжною зоною) розробляються в порядку, передбаченому ВКУ.

У ч. 3 ст. 60 Земельного кодексу України вказано, що «межі встановлених прибережних захисних смуг і пляжних зон зазначаються в документації з землеустрою, кадастрових планах земельних ділянок, а також у містобудівній документації» [2]. Відповідно до пункту 42 статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», затвердження містобудівної документації належить до виключної компетенції місцевих рад [3].

Таким чином, очевидно, що законодавчо в нашій країні питання винесення в натуру ПЗС шириною, визначеною згідно положень ВКУ, розв'язане, але у багатьох населених пунктах не реалізоване практично.

Історична пам'ять місцевих мешканців про володіння та обробіток земельних ділянок на берегах водойм є вагомим аргументом для господарської діяльності, однак суперечить ідеї сталого розвитку територій, оскільки відновлення природної рослинності в межах ПЗС запобігає зміні якості води внаслідок забруднення шкідливими речовинами, застосовуваними за межами ПЗС, порушенню природних процесів, таких як нанесення седиментів, ерозія берегів, впливам на екосистеми, що можуть призвести до втрати життєвих умов для багатьох організмів та зменшення біологічного різноманіття, у т.ч. гідробіонтів, поширенню інвазійних видів, руйнуванню природних ландшафтів, включаючи річкові долини, озера та прибережні зони.

Список літератури

1. Водний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*, 1995, № 24, С.189. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 16.03.2024р.).
2. Земельний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*, 2002, № 3-4, С.27. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення 16.03.2024р.).
3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». *Відомості Верховної Ради України*, 1997, № 24, С.170. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 14.03.2024р.).

ВПЛИВ АНТРОПОГЕННОГО ЗАБРУДНЕННЯ НА ПОПУЛЯЦІЇ ПАВУКІВ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Бондар І. О.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка,
м. Полтава